

of the potential of students. This article focuses on the characteristic of ICT by the method of its application in the educational process. The conditions of effective functioning of information and communication technologies in the educational process are considered. The author discusses the possible directions of implementation of informatization in the educational process.

Information culture is the one of the criteria of modern specialist competence, because it is necessary for successful socialization and professional adaptation. In the work on informatization of education attention should be paid to the negative impact of ICT. The experts in the sphere of information-communication technologies emphasize their appropriateness for use in relation to all academic disciplines. The concept of information-educational activity is introduced. It is based on information interaction between the student and the teacher when they use ICT and aims to achieve educational goals.

The results of investigation indicate that in teaching science there are many various opinions on the definition of the role and place of information-communication technologies at the present stage of educational process. Today, higher education institutions have gained scientific-methodological potential for the introduction of information-communication technologies in the educational process; their application usually requires a major processing traditional teaching materials, improving the modern contents, methods and organizational forms of training. The application of ICT in the training of future specialists provides a qualitatively new level of reception and generalization of knowledge and skills, promotes the formation of professional competence, dynamized formation of creativity. The use of ICT is justified and leads to an increase in the effectiveness of the training, if training is difficult or impossible without the use of means of information, that is a principle of expediency.

Key words: *information and communication technologies, information technology, information technology training, computer technology training.*

УДК 371.015.31:78

О. І. Стріхар

Миколаївський національний
університет ім. В. О. Сухомлинського

ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МУЗИЧНОМУ МИСТЕЦТВУ

У статті розкривається основний принцип освітніх педагогічних технологій – принцип інтеграції, його використання в навчанні музичному мистецтву дітей. Виявлено, що урок, як основна, традиційна форма викладання тієї або іншої дисципліни в загальноосвітній школі, є найважливішим показником реалізації навчальної програми. Ми виходимо з того, що саме побудова уроку, його «архітектоніка», методологічну основу яких становлять методи викладання, взаємообумовлюють його форму й зміст. Проаналізовано, що сучасний, інтегрований урок музики повинен у корені відрізнятись від звичайного уроку, оскільки вчитель музики, за умов створення якісно нового рівня професійної підготовки, повинен самостійно реалізувати інтегративний підхід. Досліджено, що вчитель музики повинен володіти: високими професійними якостями, філософським мисленням, бездоганним і різнобічним естетичним смаком, а також широким науково-практичним кругозором.

Ключові слова: *інтегративний підхід, учень, методика, музичне мистецтво, дидактичні принципи, учитель, урок.*

Постановка проблеми. Перетворення суспільства на основі гуманізації й демократизації, охопивши всі сфери соціального життя, викликало глибокі зміни й у сфері освіти. В останнє десятиліття спостерігається спрямованість освіти на гуманістичні, особистісно-орієнтовані й розвивальні освітні технології. У руслі нової освітньої стратегії, коли одним із найважливіших визнається завдання створення умов для саморозвитку й творчої самореалізації особистості, змінилося відношення до учнів.

Сучасні рівні викладання багатьох шкільних предметів вимагають інноваційного виходу за межі сформованого стереотипу. Особливо гостро, у зв'язку із цим, постає питання з вивченням дисциплін так званого гуманітарного циклу, в числі яких музичне мистецтво займає одне із провідних місць в естетичному вихованні школярів. Прогресивний розвиток освітніх систем постійно вимагає цього, зокрема, у межах предмету «Музичне мистецтво». Від цього залежить формування цілісної картини світу як у фахівців-учителів музики, так і в дітей, яких вони покликані навчати і яким необхідно освоювати нашу велику духовну спадщину.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми розвитку музичного мистецтва, музичної педагогіки, інтеграційного освоєння мистецтва взагалі й музики, зокрема, присвячена значна кількість наукових праць видних учених, зокрема: Л. Б. Архімович, О. Г. Бенч-Шокало, Н. О. Герасимова-Персидська, С. С. Горбенко, М. М. Гордійчук, М. О. Грінченко, М. П. Загайкевич, Е. С. Зинькевич, Н. І. Королюк, А. П. Лащенко, І. Ф. Ляшенко, А. К. Мартинюк, О. П. Рудницька, М. В. Чрепанін та ін.

Мета статті полягає в розкритті освітніх технологій і реалізації їх принципів, зокрема принципу інтегративного підходу в процесі навчання музичному мистецтву.

Виклад основного матеріалу. Аналіз принципів загальної й часткової дидактики (їх історична генеза), так само як і сучасної ситуації в педагогіці дозволяє говорити про необхідність уведення (зокрема, у педагогіці мистецтва, і особливо – у музичній педагогіці) нового принципу – принципу інтеграції [2].

Як свідчить практика, найбільшого ефекту впровадження принципу інтеграції досягає саме в тих класах, основу педагогічної технології в яких становить система розвиваючого навчання, або його елементи. Нами визначені наступні *тенденції, характерні для інтегрованих програм і курсів у цілому (у т.ч. з музики):*

- збільшення, відновлення, розмаїтість інформації (від класу до класу);

- актуалізація, а в міру необхідності, і коректування навчально-тематичних планів; активний розвиток логічних асоціативних зв'язків (розвиток мислення) при тісному взаємозв'язку з образною (емоції) сферою особистості учнів;

- зростаюче значення міжнаукових зв'язків, при акценті на світоглядний, психологічний і естетичний фактори;

- комплексне поєднання методів контролю, самоконтролю й діагностики (як на уроках, так і у виконанні творчих завдань удома);

- активізація всіх видів діяльності учнів на уроці;

- розумне поєднання у викладанні предмета соціально значимих методів і принципів (демократизм, помірний лібералізм і здорова конкуренція) з інтерактивним, діалоговим режимом навчання (педагогіка співробітництва, педагогіка співтворчості, педагогіка здобування, проблемна педагогіка);

- розрахунок на розвиваюче навчання.

У результаті ми бачимо наступні рівні інтеграції в музичній освіті:

1. *«Точкова»* – епізодична, вузько локальна інтеграція: на рівні окремих понять, визначень, структурних елементів (наприклад, взаємозв'язок музичного й образотворчого ряду, музичного й літературного тексту; або це відбито технологічно – у сполученні прийомів, методів, жанрів з декількох видів мистецтва).

2. *Блокова* інтеграція, або інтеграція середнього рівня, – на рівні взаємопроникнення з декількох різних областей знання тем, ідей, методів, теорій (на уроках музики вона буває або *тематична* – наприклад, тема моря в музиці, образотворчому мистецтві й літературі; або *мистецтвознавча* – що дає значне число «ступенів свободи» через поєднання, аналіз і узагальнення різних видів мистецтва, а не окремих творів або їх тематики).

3. *Комплексна*, або широкомасштабна інтеграція – на культурологічному, філолофсько-світоглядному рівні, на основі рефлексивного оперативного творчого обміну знаннями з різних сфер (наприклад, спів повинен розглядатися як багатолікий, сумарний, інтеграційний процес – фізіологічний, фізичний, гносеологічний, духовний, соціологічний, творчий тощо, тобто в різних іпостасях [3]).

Нами було проведене констатувальне обстеження ступеня готовності фахівців (учителів музики, а також студентів Інституту педагогічної освіти Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського, які навчаються за спеціальністю «Музичне мистецтво») до інноваційної

діяльності в умовах середньої школи й рівня музично-естетичної культури учнів (музично-естетичний смак і кругозір). *Метою* цього дослідження був вимір вихідного рівня розвитку музично-естетичної культури й одержання первинного матеріалу для організації формувального експерименту.

На цьому етапі дослідження ми поставили наступні *завдання*:

1. Розробити зміст опитування студентів ВНЗ (які навчаються за спеціальністю «Музичне мистецтво»), учителів музики й школярів на констатувальному етапі експерименту.

2. Розробити критерії оцінки музично-естетичного смаку й кругозору учнів середніх класів.

3. Визначити вихідний рівень сформованості музично-естетичної культури учнів (зокрема, музично-естетичного смаку й кругозору).

При цьому використовувалися такі методи, як спостереження, вивчення шкільної документації, бесіда (з учнями, учителями, працівниками і студентами університету), анкетування (учнів, учителів і студентів) та ін.

Робота на цьому етапі дослідження виявила ситуацію, що характеризується, з одного боку, проявом інтересу вчителів, студентів і учнів до питань інтеграції на уроці музики, а з іншого боку, – «непідготовленістю» та спонтанністю інтеграційних процесів, їх теоретичною й методологічною нерозробленістю.

Тому, передусім, на даному етапі дослідження нами було проведене *анкетування серед фахівців* (включаючи й майбутніх фахівців), метою якого було виявлення актуальності застосування міжпредметних зв'язків та інтегративного підходу в сфері музичної педагогіки. За допомогою цієї форми дослідження були отримані дані про рівень і якість викладання предмета «Музичне мистецтво» в школах м. Миколаєва. Анкетування проводилося в межах курсів підвищення кваліфікації вчителів музики, а також на засіданнях методичних об'єднань шкіл і в результаті особистого контакту автора дисертації з педагогами-музикантами й студентами. Наводимо конкретні дані, що виявилися в результаті підведення підсумків даного анкетування.

Аналіз отриманого матеріалу показав, що:

1. Державна програма в розглянутий період часу зазнавала значних труднощів у ході своєї реалізації й була недостатньо актуальною (для 60% опитаних), хоча більшість бажала б її адаптації в нових соціокультурних умовах (87% фахівців).

2. Значна частина фахівців теоретично знайома й готова (54%) до інновацій у своїй освітній сфері, але реалізують це практично деякі (тільки 20% респондентів).

3. Міжпредметні й міжнаукові зв'язки на уроках музики має, в основному, епізодичний і досить обмежений характер (для 53% опитаних), хоча інтеграційні підходи багато хто з них і запроваджують у життя (33%).

Вивчення думок і відгуків (фахівців-педагогів, учнів і їх батьків) на програми масового музичного навчання, власне, і наштовхнуло нас на думку про створення (і ознайомлення з нею фахівців) принципово нової програми з музики – програми інтегративної. Таким чином, вивчення стану інтеграційних процесів у викладанні предмета «Музичне мистецтво» у школах м. Миколаєва в ході констатувального експерименту виявило *такі тенденції*:

– стан і рівень роботи в даному напрямі педагогіки здійснюється багато в чому стихійно й далеко не в усіх ВНЗ, училищах і школах воно багато в чому залежить від подвижницької експериментальної діяльності окремих ентузіастів;

– фахівці з музики проявляють все зростаючий інтерес до даної проблеми, але не можуть її повноцінно вирішувати через сформований стереотип, а також через недостатньою теоретичну «поінформованість» і невідповідність до даної роботи.

Вивчення літератури з проблеми, узагальнення передового педагогічного досвіду, пов'язаного із застосуванням принципу інтеграційного підходу, власний педагогічний досвід, а також результати констатувального експерименту допомогли нам визначити основні напрями формування експерименту.

Метою формування експерименту було вивчення процесу формування музично-естетичної культури особистості підлітків шляхом застосування принципу інтеграції в освоєнні музики на основі детального вивчення в динаміці таких компонентів, як музично-естетичний смак і кругозір.

Розглядаючи застосування принципу інтеграції *одного з можливих напрямів* у формуванні музично-естетичної культури учнів, ми виходили з того, що цей принцип уже в достатньому ступені зарекомендував себе в педагогічній практиці з позитивної сторони, поряд з іншими дидактичними принципами. Оскільки метою вивчення предмета «Музичне мистецтво» в загальноосвітній школі є формування музично-естетичної культури школярів, а також те, що навчання й виховання базується на цілому комплексі принципів, принцип інтеграції також може бути розглянутий як вихідний момент у музичній педагогіці [5].

На цьому етапі експерименту ми розглядали вплив застосування принципу інтеграції на формування двох структурних компонентів музично-естетичної культури учнів: музично-естетичного смаку й кругозору.

Формувальний експеримент проводився з учнями експериментального класу в 3 етапи (1-й етап – у 6 класі; 2-й етап – у 7 класі; 3-й етап – у 8 класі) на базі нашої програми «Українська музика в дзеркалі світової музичної культури». На цьому етапі експерименту як респонденти даної програми взяли участь 50 учителів і студентів, які проходять педагогічну практику на IV курсі.

Експериментальним фактором (або незалежною змінною) в експериментальній групі виступав принцип інтеграції, залежною змінною – компонента музично-естетичної культури особистості учнів середніх класів: їх музично-естетичний смак і кругозір. Але, крім цього, у процесі природного педагогічного експерименту завжди існує «неминуча наявність неконтрольованих перешкод, тобто факторів, вплив яких не встановлений і не може бути кількісно вимірюваний». До таких ми відносимо: святкові дні, скорочені уроки тощо [7].

Ми ставили такі завдання.

1. Перевірити на практиці педагогічну доцільність застосування принципу інтеграційного підходу у викладанні предмета «Музичне мистецтво» в середніх класах.

2. Продумати навчальний матеріал для проведення формувального експерименту.

3. Простежити процес формування музично-естетичної культури учнів (музично-естетичний смак і кругозір) згідно застосування цього дидактичного принципу.

4. Виявити вихідний і підсумковий рівні розвитку музично-естетичної культури школярів (на формувальному етапі експерименту).

5. Розробити параметри оцінки й відповідні їм рівні сформованості музично-естетичної культури особистості учнів.

6. Розробити експериментальну комплексну методику формування музично-естетичної культури учнів середніх класів загальноосвітньої школи (музично-естетичний смак і кругозір).

7. Простежити ефективність практичного застосування принципу інтеграції фахівцями на уроках музики в середніх класах загальноосвітньої школи.

У формувальному експерименті була застосована комплексна методика вивчення процесу формування музично-естетичної культури учнів, заснована на застосуванні принципу інтеграції, що включає в себе наступні форми й методи організації навчальної діяльності:

а) спостереження за учнями (за якістю їх усних і письмових відповідей; за мотивацією й адекватністю їх емоційної й інтелектуальної активності на уроках музики; за станом робочих зошитів з предмета);

- б) словесні методи – бесіда, лекція, обговорення, діалог, диспут;
- в) слуховий аналіз – у вигляді контрольних питань, а також аудіо- й відео-вікторин;
- г) графічно-ілюстративний метод – розв’язання й складання кросвордів, графічна інтерпретація музики (малюнки, символи, схеми, таблиці);
- д) виконання музики (володіння пісенним репертуаром, що розучується, гра на музичному інструменті);
- е) контроль знань – опитування, тест, контрольний урок, залік, іспит;
- ж) комплексні – ділова гра, олімпіада з музики;
- з) позакласна робота – участь у самодіяльних музичних колективах, об’єднаннях і наукових співтовариствах; індивідуальні музичні заняття; екскурсії (до музеїв, на концерти) тощо;
- и) діагностико-моніторингова робота – діагностика рівня вихованості, моніторинг якості навченості, анкетування, тестування, складання рейтингу (анг. rating – оцінка) учнів (тобто оцінка рівня їх теоретичних знань і практичних навичок і вмінь); координація роботи респондентів.

У ході формувального експерименту нами було проведено близько 100 навчальних занять в 6–8 класах.

На підставі проведеного нами формувального експерименту можна зробити наступний висновок. Результати експерименту підтвердили ефективність застосування запропонованої нами авторської програми з музики й, у зв’язку з цим, практичну користь застосування принципу інтеграції як у професійній підготовці вчителя музики, так і у формуванні музично-естетичної культури учнів (музично-естетичний смак і кругозір) 5–8 класів загальноосвітньої школи. Підсумки формувального експерименту дозволяють стверджувати з великою долею достовірності, що гіпотеза, висунута нами на початку дослідження, успішно підтвердилася. В експерименті була успішно апробована запропонована нами методика формування музично-естетичної культури учнів 5–8 класів загальноосвітньої школи (зокрема, таких компонентів, як музично-естетичний смак і кругозір).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Сутність принципу інтеграції у музичні педагогіці полягає в науково обґрунтованому, органічному взаємопроникненні різних областей знання: у вигляді асоціацій, символів, категорій та ін., зокрема: а) окремих (точкова інтеграція); б) декількох (блокова інтеграція); в) багатьох у сукупності (комплексна інтеграція) з урахуванням вікових і психолого-педагогічних особливостей особистості учнів; з метою оптимізації й підвищення

ефективності формування цілісної картини світу і явищ життя учнями в межах одного предмету. Тим самим, використання принципу інтеграції на навчальних заняттях (при опорі на широке застосування міжнаукових зв'язків) сприяє гармонійному розвитку особистості – як учня, так і вчителя, а також розвиваючому, гуманістичному навчанню, стимулюючи науково-пошукову, творчу діяльність учнів і викладачів.

Принцип інтеграції є результатом глибокого впливу дидактичних принципів, а також принципів, запропонованих у авторській концепції викладання музики в ході педагогічного експерименту: діалектичний виклад матеріалу; логічний взаємозв'язок у тематизмі; актуалізація матеріалу (розумне відновлення або заміна окремих матеріалів у дусі часу – з урахуванням соціального замовлення й інтересів учнів); експонування вузлових тем; діалоговий режим навчання (співробітництво й співтворчість учителя й учнів, учнів і батьків, вільний обмін думками); пріоритет громадянського виховання (українського менталітету, загальнолюдських духовних цінностей, високих моральних якостей, поваги до історії, світоглядне мислення); творчість на основі здорової конкуренції учнів (рейтинг ідей, здібностей, можливостей); різноманітні міжнаукові зв'язки (їх логічне й емоційне затребування на уроках музики).

Урок, як основна, традиційна форма викладання тієї або іншої дисципліни в загальноосвітній школі, є найважливішим показником реалізації навчальної програми. Ми виходимо з того, що саме побудова уроку, його «архітектоніка», методологічну основу яких становлять методи викладання, взаємообумовлюють його форму й зміст. Сучасний, інтегрований урок музики повинен у корені відрізнитися від звичайного уроку, оскільки вчитель музики, за умови створення якісно нового рівня професійної підготовки, повинен самостійно реалізувати інтегративний підхід. Учитель музики повинен володіти: високими професійними якостями, філософським мисленням, бездоганим і різнобічним естетичним смаком, а також широким науково-практичним кругозором. Особливостями інтегрованого уроку з предмету «Музичне мистецтво» полягають у: розвитку навичок асоціативного мислення в учнів; умінні раціонально й універсально використовувати міжнаукові зв'язки; пропорційному сполученні екстрактивного, інтерактивного й інтерактивного режимів навчання; орієнтації на проблемно-пошукову діяльність учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стрихар О. И. Дослідження проблем впливу на музичну діяльність і навчання музиці психологічних типів особистості / О. И. Стрихар // Культура народів Причорномор'я. – Сімферополь, 2009. – № 179. – Т. 2. – С. 59–62.

2. Стрихар О. И. Принципы интеграции в процессе обучения музыкальному искусству / О. И. Стрихар // Материалы Международной заочной научно-практической конференции «Личность, и общество: Актуальные проблемы педагогики и психологии». – Новосибирск, 2012. – С. 17–20.

3. Стрихар О. И. Експериментальні дослідження із застосування принципу інтеграції в навчанні музичному мистецтву дітей / О. И. Стрихар // Вісник Черкаського університету: Серія педагогічні науки : науковий журнал. – Черкаси, 2013. – №3 (256). – С. 107–111.

4. Стрихар О. И. Внутренние детерминанты музыкальных способностей детей. / О. И. Стрихар // Новейшие аспекты научных исследований начала XXI века : сб. науч. трудов / под общей редакцией доцента О. П. Чигишевой. – Ростов-на-Дону : Научное сотрудничество, 2013. –С. 15–27.

5. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей. Способности и одаренность / Б. М. Теплов // Избр. труды в 2 т. – Т. 1. – М. : Педагогика, 1985. – С. 15–41.

6. Чельшева Т. В. Образовательная область «Искусство» в контексте эксперимента по совершенствованию структуры и содержания общего образования : методические рекомендации / Т. В. Чельшева, Л. В. Ламыкина. – М., 2002. – 78 с.

7. Шацкая В. Н. Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества / В. Н. Шацкая. – М., 1975. – 200 с.

8. Юсов Б. П. Современная концепция образовательной области «Искусство». / Б. П. Юсов // Виды искусства и их взаимодействие. – М., 2001. – С. 20.

РЕЗЮМЕ

Стрихар О. И. Образовательные технологии реализации интегративного подхода в процессе обучения музыкальному искусству.

В статье раскрывается основной принцип образовательных педагогических технологий – принцип интеграции, его использование в обучении музыкальному искусству детей. Выявлено, что современный, интегрированный урок музыки должен в корне отличаться от обычного урока, так как учитель музыки, при условии создания качественно нового уровня профессиональной подготовки, должен самостоятельно реализовать интегративный подход. В процессе исследования раскрывается педагогический эксперимент по внедрению интеграционного подхода в процесс обучения предмету «Музыкальное искусство» в 5–8 классах общеобразовательной школы. Проанализировано, что учитель музыки должен владеть: высокими профессиональными качествами, философским мышлением, безукоризненным и разносторонним эстетическим вкусом, а также широким научно-практическим кругозором.

Ключевые слова: интегративный подход, ученик, метод, музыкальное искусство, дидактические принципы, учитель, урок.

SUMMARY

Strikhar O. Educational technologies of realization of an integrative approach in the process of teaching musical art.

The article deals with the basic principle of educational teaching technology – the principle of integration, its use in teaching children of the art of music. It was found out that the lesson as a basic, traditional form of teaching a particular subject at school is an important indicator of the curriculum. We believe that the composition of the lesson, its methodological framework – which is teaching methods, interaction – cause its form and content.

The analysis showed that the modern, integrated music lesson should be radically different from the usual lesson of a music teacher, because the establishment of a new level of training should independently implement integrative approach. It is studied that a music teacher must have: high merit, philosophical thinking, impeccable and diverse aesthetic taste, as well as a broad scientific and practical outlook.

The features of an integrated lesson on the subject of «Music Art» are the following: the development of associative thinking skills in students, the ability to rationally and universally use interdisciplinary relations, proportionate combination of extractive and interactive learning modes, and the focus on the problem-search activities of students. The study reveals the pedagogical experiment to implement an integrative approach to learning on the subject of «Music Art» in grades 5 – 8 of the secondary school.

The principle of integration is the result of the profound influence of didactic principles, and the principles proposed in the author's concept of the teaching of music during the pedagogical experiment: a dialectical presentation of the material; the logical relationship in its themes; updating the material (reasonable repair or replacement of individual materials in the spirit of the time – including the social order and interests of students); exhibiting the key themes; online training (cooperation and co-authorship of teachers and pupils, pupils and parents, a free exchange of opinions); priority of civic education (Ukrainian mentality, universal spiritual values, high moral values, respect for history, philosophical thinking); creativity on the basis of healthy competition of pupils (rating of ideas, abilities, possibilities); various interdisciplinary communication (logical and emotional demand for music lessons).

Key words: *integrative approach, the student, the art of music, method, didactic principles, the teacher, the lesson.*